

Biró Friderika – Sári Zsolt: *A Nyugat-Dunántúl az Őrségtől Göcsejig.* Szentendre, Szabadtéri Néprajzi Múzeum, 2016. 250 old. (Épület és tájegység monográfiák 3.)

Nem áll rendelkezésünkre olyan kimutatás, hogy Magyarország melyik történeti, földrajzi-táji, néprajzi egységéről rendelkezünk a legtöbb olvasható könyvészeti kiadvánnyal. Ennek hiányában is bátran állíthatjuk, hogy az Őrség, Vas megye itthon és külföldön egyaránt méltán ismert tájegysége előkelő helyen áll.

A térség ismertetésének kezdete a XIX. század első évtizedeibe nyúlik vissza. Nemesnépi Zakál György ekkor írta meg *Őrségnek Leírása ugymint: Annak Természete, Története, Lakosai ezeknek szokásai, nyelvszokása a' mellyeket öszve szedegetett Nemes-Népi Zakál György: 1818-dik Esztendőben* című művét, mely csak 1985-ben lett szélesebb körben ismertté, illetve hozzáférhetővé, az Őrségi Baráti Kör kiadásában. Ezt követően ugyan megszorodtak a földrajzi, történeti, néprajzi szakirodalomban a különböző tanulmányok, közlemények, de az Őrséget tárgyaló önálló kötet megjelenésére várni kellett, csakúgy, mint a szélesebb olvasóközönségnek szánt kiadványokra. Az „áttörést” egy néprajzi kötet jelentette: a Magyar Táj- és Népismeret Könyvtára sorozatban (megindította Györfly István, szerkesztette Kádár László), Kardos László: *Tanulmányok az Őrség monográfiájához I. Az Őrség népi táplálkozása.* Budapest, 1943. Államtudományi Intézet Táj- és Népkutató Osztálya.

A monográfia folytatása azonban elmaradt, majd egy újabb néprajzi sorozat részeként jelent meg Dömötör Sándor: *Őrség.* Budapest, Gondolat Kiadó, 1960. c. kötete. Talán nem véletlen, hogy a néprajzi érdeklődés továbbra is erős, az 1970-es évek közepéig csak Moldova György könyve ékelődik közbe. Tóth János: *Az Őrség népi építésze.* (Budapest, Műszaki Könyvkiadó. 1971); Moldova György: *Az Őrség panasza.* (Budapest, Magvető Könyvkiadó 1974); Biró Friderika: *Az Őrség házá és lakáskultúrája a 18. század végétől napjainkig.* (Szombathely, Vas Megye Tanácsa Művelődésügyi osztálya. 1975).

2000-től ismét több könyv jelent meg az Őrségről, ezek többsége a turizmus, az idegenforgalom, a természetvédelem, illetve természetjárás és a kulináris érdeklődés igényeit igyekezett kielégíteni, s ez a folyamat lényegében máig tart. Ezek köréből többet már ismertettek a *Vasi Szemlé*ben is, felsorolásuktól ez alkalommal eltekintünk.

Néhány említésre méltó kivétel azonban akad, mint például Magyar Zoltán: *Őrségi mesék és mondák.* Budapest, Balassi Kiadó. 2013., mely a Magyar Népköltészet Tára sorozatban megjelent gyűjtemény; igényes tudományos mű, s egyben élvezetes olvasmány, ami eléggé ritka párosítás. Megemlítendő még a legújabb: Bartha Dénes (szerk.): *Az Őrségi Nemzeti Park I–II.* Szombathely, Szülőföld Könyvkiadó Kft. 2016., mely utóbbi mű szerzői között egyaránt megtalálhatjuk a vidéket évtizedek óta kutató, tudományos publikációk szerzőjeként ismert tudósokat és természetvédelmi szakembereket, akik bemutatják a tájat, a gazdag élővilágot és a kulturális örökséget. (Zárójelben jegyezzük meg, hogy e könyv II. kötetére – Nagy Zoltán tanulmányai kapcsán – az itt ismertetett tájegység-monográfia is vonatkozik.)

A most bemutatandó kötet sajátosan illeszkedik az Őrségről szóló könyvek sorába. Kiváltképp azért, mert nem közvetlenül, hanem – mondhatnánk – „áttételesen” szól az Őrségről, ugyanis az ország központi szabadtéri néprajzi múzeumának azt a tájegységét mutatja be, amelyik áttelepített épületeivel az Őrség (és Göcsej) települési sajátosságait, építészeti emlékeit és lakáskultúráját jeleníti meg. A tájegység felelős muzeológusa a kezdeti tervezés időszakától egészen a kivitelezés befejezéséig Biró Friderika volt.

Biró Friderika kötődése a tájhoz, Vas megyéhez rendkívül sokoldalú. A fentebb már hivatkozott könyvén túl, itt most csak azt említjük meg, hogy az 1996-ban megjelent *Vas megye népművészete* című monográfia két fontos fejezetének írója és több közleménye jelent meg a *Vasi Szemle* hasábjain, a *Vasi Népművészeti Tár* c. sorozatban is.

A most ismertetett kötet 3-as sorszámozása arra utal, hogy a kiadvány illeszkedik abba a sorozatba, amelyből korábban már megjelent két tájegység-monográfia (Kemecsi Lajos: *A felföldi mezőváros*. 2009. és Nagyné Batári Zsuzsanna: *Az észak-magyarországi falu*. 2014.)

Ez a tény előrevetíti egyrészt e kiadványok funkcióját, miszerint valójában e kötetek a Szabdtéri Néprajzi Múzeum speciális, úgynevezett állandó kiállításának egyfajta vezetői, melyek célja a látogatók számára megkönnyíteni a tájegységi kiállítások értelmezését. Mégpedig oly módon, hogy a kötetek tartalmazzák az egyes tájegységek kultúrtörténetét, néprajzát és a kiállításon – különböző módon – megfogalmazott üzeneteket és komplex tudásanyagot. Elmélyítve ezzel a múzeumlátogatás során kapott élményeket, ismereteket. Másrészt viszont a sorozat jelleg azonos könyvészeti, nyomdai megjelenést, bizonyos formai kötöttséget, hasonló belső szerkezetet, tematikus tagolást és illusztráltságot, valamint tipográfiai megoldásokat jelent.

A viszonylag kis méretű, négyzet alakú (cca. 16x16 cm-es), és kellemesen kézbe vehető, puha fedelű könyvecske igényes nyomdai előállításával azonnal magára hívja a figyelmet. Belelapozva jó érzéssel tapasztaljuk, hogy a jó minőségű papíron olvasásbarát betűméretével, informatívan mozgalmas tördelésével, élvezhető színes és fekete-fehér fényképekkel, grafikákkal gazdagon illusztrálva (összesen 216 db), sőt egyes szövegtesteknek a tartalmi tagoláson túli, színes háttérbe nyomott kiemelésével ténylegesen jó és hasznos tájegység-ismertetőt tartunk a kezünkben.

A kellően gazdag ismereteket tartalmazó és jó szövegkezelésű (kevés idegen kifejezést használó), olvasmányos stílusú leíró fejezetek után szerény *szómagyarzat*, a főszöveghez tartozó *jegyzetek* és *irodalom*, s végül angol nyelvű összefoglaló zárja a kötetet. Itt jegyezzük meg, hogy szemben a korábbi kötetekkel, jelen könyvismertetésünk tárgyát két szerző jegyzi, ami információk szerint valóban érdemi munkamegosztást jelent, bár ezt a tartalomjegyzék nem fedi föl.

A szakmailag fölkészülten megírt és gondosan szerkesztett kötettel szemben szinte nincs hiányérzetünk. Alig találni elírást, egy ilyen éppen a szerző könyvének bibliográfiai hivatkozásában tűnik föl zavaróan. A hivatkozott, fölhasznált, ajánlott irodalom, mely az olvasót további ismeretbővítésre csábítja, érthetően és elfogadhatóan szelektív, mindössze Tóth János főntebb említett – az Őrség népi építészetét tárgyaló – könyvét hiányoljuk.

Legszívesebben ide másolnám a kötet végén található tartalomjegyzéket, de inkább idézem a hátsó borító ajánló szövegét: „A szerek és szegek világát ismerhetjük meg a borona-, sövény- és téglafalú épületekben. Bepillantást nyerünk a füstösházak világába, beléphetünk a préházás pincébe, a kovácsműhelybe, a falusi iskolába, csakúgy, mint a kismesek szobájába. Egy mára eltűnő világ emlékei elevenednek meg... Megismerhetjük a bakhátas szántást, megtudjuk mi a pacsa, vagy mivel foglalkoztak a rigászok. Ki írta a möringlevelet? Mit tartottak a kópicban? Mit csinált a gerencsér? Izgalmas kérdések, amikre a válaszokat könyvünk lapjain olvashatják.”

Végül, de nem utolsósorban megemlítendő, hogy a könyvecske előállításában kiváló munkát végeztek a szöveggondozók (Szigethy Zsófia és Raffai Péter), valamint a tördelő (Bazsó Gábor) és Szentendrei Zoltán felelős vezető irányításával a veszprémi Prospektus Nyomda.

A könyv nincs árazva, s tudomásunk szerint megvásárolni is csak a szentendrei Szabdtéri Néprajzi Múzeumban lehet. Remélhetően azonban az érdeklődők a nagyobb illetve fontosabb könyvtárakban is hozzá tudnak majd jutni.

Gráfik Imre

Deák Ernő: *Az Öreghegytől a Schneebergig.*

Utam állomásai. Magyar Napló, Bp. 2016. 221 old.

Egyszer megéreztem valamifajta igazságot, úgy általában a közösségekben élő és alkotó emberek jellemzésére. Így hangzik: tulajdonképpen kétfajta embertípus létezik: alkotó és romboló, konstruktív és destruktív. Vannak ugyan átmenetek, de a végső leegyszerűsítésben ezt tapasztaltam. Kicsiben és nagyban. Deák Ernő az alkotó fajta, a teremtő, a szerző, ráadásul végtelen kitartással és hűséggel kiegészülve. Életrajza elképesztően eleven, sokszínű,

hihetetlenül adat-gazdag, s olyan egyéni és közösségi stratégiákra összpontosít, amelyek nélkül képzelenség mérteni az ausztriai magyarság mibenlétét.

A 2017. március 10-én Szombathelyen tartott könyvbemutatójának közönsége előkelő vendégeket köszönhetett a Berzsenyi Dániel Megyei és Városi Könyvtár előadótermében. A szombathelyi Polgári Kör Egyesület elnöke, Horváth Csaba megköszönte Nagy Éva igazgatónőnek, hogy helyet adott a rangos könyvbemutatónak. Schöpflin György, az Európai Parlament képviselője úgy fogalmazott, hogy ő már szinte otthon van a megyeszékhelyen. Szívesen vállalta a bemutató bevezetését, utalt svédországi, majd angliai éveire, jóformán azért, hogy feltehesse a szerzőnek azt a kérdést, hogy valójában milyen identitással rendelkezik egy 1956 óta Ausztriában élő, alkotó ember.

A szót Böröndi Lajos költő, szerkesztő, a Mosonmagyaróváron élő irodalmár-moderátor vette át. Figyelmeztette is nyomban a hallgatókat, hogy ne keressék sehol a térképen az *Öreghegyet*. Deák Ernő szülőfalujának, a Sopron megyei Peresztegnek a legmagasabb dűlője ez, ahová egyszer a szerző álmában könnyes szemekkel tért meg, hogy bocsánatot kérjen azért, mert azt találta mondani valakinek, hogy nincs és nem is volt soha honvágya. Talán maga sem gondolta, hogy ebből fakad a lelki egyensúlya és az a képessége, hogy otthon érezte magát „mindkét – osztrák és magyar – közegben egyaránt” (168. old.). Ebben ott rejlik a válasz Schöpflin György kérdésére is.

Az osztrák *Schneeberg* nyáron is hófödte csúcsa jól látszik Peresztegről és Kópházáról is, amely meg Böröndi Lajos szülőházája. Ez a valamivel több, mint 2000 m magas, a könyvben csak Hóhegyként becézett Schneeberg lett Deák Ernő üveghegye az Óperenciás-tengeren túl. Idővel, már a kilencvenes években szűkebb baráti társasággal évenként mászták meg a csúcst, hogy most onnan tekintsenek vissza az óhazára. Köztük az akadémikus Kósa László néprajzkutatóval és a polonista Kovács István költővel, egykori krakkói főkonzullal, akit meg a lengyel akadémia választott tagjai közé. Igazi jó társaság, ahogy szokták mondani, akiknek családtagjai is megmérették magukat az utolsó háromszáz méteren. A két említett tudóst még az Eötvös Kollégiumból ismertem.

Deák Ernő könyve számomra is a felfedezés erejével hatott. Azt hittem, amit illik tudni róla, azt betéve tudom, hiszen vagy huszonöt éve ismerem. Kítűnő várostörténeti kézikönyvét ugyan 1990-ben előbb ismerttem, mint ahogy megismertem. Amikor azonban az egyik nemzetközi konferencia összehozott minket, elválaszthatatlanok lettünk egymástól. „Ő az a történész, aki addig nem megy haza, amíg Magyarországon itt vannak az oroszok” – mondta a közvetítő. „Majdnem sikerült ez neki, de Nagy Imre 1989. június 16-i újratemetésén »megszegte« a fogadalmát” – idézte fel a bemutatón Böröndi Lajos. Ez a legenda élt róla.

Minthogy két nemzetközi konferenciasorozat [Nagyfalu (Mogersdorf), Városszalónak (Stadtschlaining)] rendszeres előadói vagy résztvevői lettünk, a barátság elmélyült. Ausztriai közéleti pályája mégis ismeretlen maradt előttem. Az azért közismert volt, hogy Deák Ernő a *Bécsi Napló* főszerkesztője. Ez az ausztriai magyarok lapja, őket pedig az Ausztriai Magyar Egyesületek és Szervezetek Központi Szövetsége fogja össze. A szerkesztőségben pedig ott ül a szombathelyi kötődésekkel is rendelkező Böröndi Lajos is. Ő a pozsonyi, bécsi és mosonmagyaróvári kulturális folyóiratnak, a *Szél-járásnak* az egyik szerkesztője, ahol pedig Deák Ernő az egyik vendégszerkesztő. Itt jelentek meg a Deák-életrajz első vázlatai. Ebből nőtt ki a könyv, amely „egyszerre életrajz, tanúságtétel, valóság” – írja Böröndi (6. old.). Nem csoda, hogy az első bemutatók egyikének színhelye éppen Pozsony lett.

A vázlatokból kész mű kerekedett. A szaktörténész és a kisebbségi magyarság fáradhatatlan ausztriai szervezőjének önéletrása. Kegyetlenül őszinte írás, mely nem nélkülözi az öniróniát és a kritikát sem. Nagy ívű áttekintés a peresztegi gyerekkortól az innsbrucki érettségig. Deák Ernő 1940-es születésű, de arra már emlékszik, amikor apja a frontra került. Meg arra is, amikor bejöttek az oroszok. Arra is, hogy 1948-ban a háború után „*lelki romeltakarítás*” helyett meghamisították az esetetek nevét megörökítő falusi emlékművet (21. old.). Félárvaságában édesanyja lett a mindene. Amikor az 1956. évi forradalom után nekiment a határnak, mindenekelőtt beteg tüdejét akarta gyógyíttatni. A *Profil* című osztrák folyóirat – ezt ő mesélte el a bemutatón – ötven év múltán riportot közölt vele. Benne megemlékezett arról az orvosról, aki narancssal kínálta a bécsújhelyi kórházban, majd kezét nyújtott neki. A doktor csodák csodájára még élt ekkor, olvasta a tudósítást, emlékezett a jelenetre, és

fel is vette vele a kapcsolatot. Az eset szinte irracionális lehetett. „*Fiam, mi van veled, megvakulok a sírásban. A kutya is egész nap vonyít*” – írta utána édesanyja. Ő pedig arra emlékszik, hogy annyira sokkolta az elválás, hogy sokáig nem tudta felidézni az édesanyja arcát. Rá is rátört az emlékezet vak-sága. A valóságban 1962-ben látta őt újra.

Az ausztriai gyógykezelés, a váltakozó alapítványi iskolák és a késlekedések miatt huszonegy évesen letett innsbrucki érettségi a jellemformálás állomásai lettek. Nagy elhatározása, hogy Innsbruck után Bécsbe megy, hogy ott filozófiát, történelmet és germanisztikát tanuljon. Visszatekintve is rendkívül bátor tettnek minősíthető, de sikerült. Egzisztenciális és mentális szempontból is. Ehhez nemcsak nyelviileg kellett megérni, hanem készen kellett állni akár a kudarcokra és a sikereit követő féltékenykedésekre is. Csak „*germanistának*” nevezi azt a valakit, aki végig gáncsolni igyekezett. Professzorai egyike-másika azonban felkarolta. 1969-ben befejezte a Lánzséri uradalom (Landsee) történetéről írt disszertációját, rászolgált Richard Plaschka és Alfred Hoffmann professzorok bizalmára. Miként a ma is élő Harald Prickler, Burgenland legkitűnőbb történésze biztatására is, aki az anyag témaválasztásában és feldolgozásában oly sokat segített. Hogy a tudományegyetem Gazdaság- és Társadalomtörténeti Intézete kutatóasszisztensévé avanszálhatott, az szakmai életének döntő állomása lett. Ekkor fogott bele a Magyar Korona Országai várostörténete kézikönyvének kétkötetes opuszába. Az, hogy később az Osztrák Tudományos Akadémia Gazdaság-, Társadalom- és Várostörténeti Bizottságának lett tagja, itt alapoódott meg morálisan és szakmailag is. Közép- és kelet-európai, nemzetközi aktivitása, egyetemi tanársága ugyancsak ide gyökerezik.

1967-ben bekapcsolódott az *Integráció* című folyóirat szerkesztésébe és az „*Europa*”-*Club* tevékenységébe. Lehet, hogy rosszul látom, de ettől fogva érzékelem, hogy a történész politikai aktor lett. Deák Ernő rendszerszintű gondolkodó. Tudta, érezte, hogy meg kell haladni az emigráció sérelmi attitűdjeit. Zsigeri idegenkedéssel fordított hátat a linkeskedő, magyarkodó egyesületi próbálkozásoknak. Bárán vállalta a konfliktust az őrvideki (burgenlandi) magyarok vezetőségével is, ha kellett, hiszen ők joggal érezték magukat őshonosnak. Köreikbe nemigen akarták beengedni az emigráció magyar képviselőit. Emlékei szerint még azt is megakadályozták, hogy Deák Ernő házat vásároljon Óriszigeten. Őket az elszigetelődés fenyegette, Deák Ernőt pedig a kommunista Magyarország megbélyegzése, a kinti, hivatalos magyar képviselet és intézmények (követség, Collegium Hungaricum) megbélyegzése, kirekesztés és a reá küldött „*téglák*”. Már gyerekkori bandázásaiban sem neki osztották a Nemecek szerepét. Amikor 1979-ben összeállította a Szövetség alapszabályának tervezetét, azzal állami szinten készítette elő az ausztriai magyarok kisebbségi elismertetését. Ez a felismerés zárólag az ő érdeme. Az is, hogy ehhez osztrák szövetségeseket és nyilvánosságot szerzett. A közéletben központi szerepet játszó Deák Ernő tevékenységéről semmit sem tudtam. A kisebbségi magyarok Kufstein-tanácskozásairól, a Helsinki utórendezvényekről, a bécsi magyarok népcsoport-elismeréséről, az itthon szervezett magyar–magyar találkozókön viselt szerepéről és médiaszerepléseiről sem. Akkor hogy tudhattam volna a Bécsi Magyar Otthon (Schwedenplatz 2.) megteremtéséről vagy éppen a Nyugat-Európai Országos Magyar Szervezetekben betöltött elnökségi tisztségéről, amit a Magyarok Világszövetsége látványos bukása után vállalt magára. Mindez az én számlámra is írható.

„*Halottakért élni – élőkért meghalni*” – fogalmazta meg az 1970-es években a jelszavát (173. old.). Ehhez hű maradt. Óriási dolog, hogy egy nem megosztó személyiség ilyen tömör erkölcsiségben nemcsak megfogalmazni tudta a megosztott magyarság célját, hanem ebben a szellemben tudott cselekedni is. 2015 nyarán feleségemmel meghívást kaptam Deákék sopronszentmártoni (Markt Sankt Martin) birtokára, ahol legalább 30-40 emberrel találkoztunk. Köztük Szakály Sándor történésszel (Veritas Intézet) és Gereben Ferenc szombathelyi származású szociológussal. Sonja asszony és Deák Ernő vendégeinek lenni megtiszteltetésnek számított. A könyvbemutató hallgatói is így érezték. Igaza lett Böröndi Lajosnak: a könyv már végleges tanúságtétel lett, most már biztos, hogy nem „*mások írják meg/át az ausztriai magyar emigráció történetét*” (5. old.). Hogy mi minden maradt ki e sorokban Deák Ernő szerzteágazó működéséből, annak csak a Jóisten a megmondhatója. A negatív fordulatot vett európai integráció árnyékában külön nagy jelentőségű a kötet megjelenése. **Bariska István**

Bartha Dénes (szerk.): *Az Őrségi Nemzeti Park I–II.* Szombathely, Szülőföld Kiadó, 2016. 980 old.

Őszintén megvallom, nem kis büszkeséggel kerestem helyet az Őrségi Nemzeti Parkot ismertető két vaskos kötetnek a könyvespolcomon. Büszkeségemet kisebb részben az táplálta, hogy a kötet egyik fejezete a tollam alól került ki, de sokkal inkább az a tény töltött el örömmel, hogy a hazai nemzeti parkokat tudományos igényvel bemutató vállalkozások közül számos tekintetben a legátfogóbb, teljességre törekvő, kitűnően szerkesztett és kivitelezett munkával van dolgom. Egyszerűbben fogalmazva, magasan a legigényesebb nemzeti parki monográfiával!

A könyv története a 2000-es évek elején kezdődött, amikor a nemzeti park Tudományos Tanácsadó Testülete egyik első ülésén megfogalmazódott a nemzeti parkot bemutató monográfia összeállításának az igénye. Nem fotóalbumról volt már akkor sem szó, hanem közérthetően megfogalmazott tudományos munkáról. Kell-e bárkinek is bizonygatni, mekkora feladat volt a könyv elkészítése! Nemcsak a tematika meghatározása, a szerzők felkutatása, megnyerése, hanem az anyagiak előteremtése is újabb és újabb próbatételt jelentett. A folyamat kicsit hasonlított a nemzeti park létrehozásához: mindenki akarta, de mégis hosszú vajúdas vezetett a sikerhez.

Ahogy az Őrségi Nemzeti Park is egyedülálló a hazai nemzeti parkok között, az azt bemutató kötet is több szempontból kitűnik a többi nemzeti parkos könyv közül. Miben más ez a terület? Az Őrséget az évszázadok óta folyamatos emberi jelenlét, az ősi kisparaszti gazdálkodás formálta, és éppen ez egyik fő értéke napjainkban is. Az ember persze itt is kizsarolta a területet, elvette, amit el tudott, de a klimatikus, domborzati, talajtani adottságok csak keveset engedtek. Az itteniek az erdőből, a rétek adta szénából, a szarvasmarha-tenyésztésből, rozs-, burgonya- és hajdinatermesztésből éltek. Az Őrséget elkerülte a kollektívizálás, és megmaradhatott a kisparaszti tulajdonszerkezet, ami megőrizte a táj mozaikosságát. Ebben az értelemben az Őrség speciális nemzeti parkunk, hiszen nem az érintetlen természet, hanem a táj és az ember együtt jelenti az értéket. Éppen ez a természetvédelem egyik embert próbáló feladata, az eltűnő gazdálkodási típusok, az archaikus tájhasználat megőrzése és fenntartása, mert ezek nélkül a táj átalakul, a megővni remélt természeti értékek eltűnnek. A feladat önmagában is nehéz, különösen a XX–XXI. század fordulóján, egy dinamikusan változó világban, ahol a hagyományos értékrend is átalakulóban van.

A monográfiának ezt a kettősséget is meg kellett jelenítenie. Nem véletlen, hogy a természetudós, természetvédelmi szakember szerzők mellett néprajzkutatót, környezetmérnököt, erdészt, táj- és kertépítész mérnököt, nyelvészt találunk. Amilyen sokszínű maga a táj, törvényszerű, hogy olyan sokféle a könyvet író közösség is, mert csak így garantálható a teljesség.

A könyv 980 oldal terjedelmű. Nem kicsiny bátorságra vall, hogy a kiadást elhatározó Őrségi Nemzeti Park és a szerkesztő Bartha Dénes vállalkoztak a feladatra. A siker azonban minden erőfeszítésért kárpótolta a szerzőket, a szerkesztőt, a kiadót és a nemzeti parkot is. Soha Magyarországon nemzeti parkról ilyen terjedelemben nem jelent meg monográfia, de Európában is ritkaságszámba megy.

Kérdés, hogy megelégedhetünk-e ennyivel, hátradőlhetünk-e, hiszen jogos a feltételezés, hogy az elkövetkezendő harminc évben nem lesz lehetőség hasonló monográfia megjelentetésére. Természetesen nem tehetjük meg ezt. A klímaváltozás, az özőnfajok térhódítása, az élővilág dinamikus folyamatai, a társadalom átalakuló szöveve újabb és újabb változásokat generál a tájban és a benne élő közösség mindennapjaiban, amelynek nyomon követése, dokumentálása ugyanúgy kötelessége mindnyájunknak. Hiba lenne a feladatot kizárólag a természetvédelem nyakába sózni, mert annak eszköztársere, erőforrásai végesek, és sokszor napi feladatai is kimerítik lehetőségeiket.

Nemcsak akkor kell felelősséget éreznünk a tájért, amikor gyönyörködünk benne, amikor élvezzük természeti és kulturális értékeit, hanem a mindennapok döntéseiben is. Tudtunk nélkül is hozzájárulunk egy tájhasználat fennmaradásához vásárlási preferenciáinkkal, üdülési szokásainkkal, életvitelünkkel. Nem háríthatjuk el a felelősséget magunktól!

Meggyőződésem, hogy a tudatosság kialakulásához igenis szükség van az ilyen szép kiállítású és tartalmas könyvekre, mert ha egyszer a kezünkbe vettük, nem tudjuk kivonni magunkat a hatása alól. A monográfia sokrétősége minden érdeklődő számára kínál valamit: az örökkön változó természet szépségei után vágyakozó ugyanúgy kielégülést találhat benne, mint aki a népi építészettel, az archaikus gazdálkodási formákkal, az őrségi táplálkozással, a kisparaszti életvitellel, vagy a természetvédelem törekvéseivel szeretne megismerkedni.

A vasi ember mindig büszke volt lokálpatrióta mivoltára. Biztos vagyok benne, hogy érzéseit el fogja mélyíteni és meg fogja erősíteni ez a két kötet. Köszönet a könyvet megálmodó, megteremtő közösségnek, hogy hozzásegítettek bennünket ehhez az élményhez!

Vig Károly

Nowinszky László és Puskás János (szerk.):

Pheromone trap catch of the Microlepidoptera species in connection with the environmental effects. Acta Naturalia Pannonica 2016, 9: 1–116. old.

Kovács Erik, Kúti Zsuzsanna és Puskás

János (szerk.): *Fénycsapdán innen és túl... Tiszteletkötet Mészáros Zoltán és Nowinszky László professzor urak 80. születésnapjára.* Szombathely, Savaria University Press, 2016. 188 old.

A szerencsés véletlen folytán két, a közelmúltban megjelent tanulmánykötettel ismerkedhet meg az olvasó, amelyeket nemcsak témájuk köt össze, hanem a publikációkat létrehozó szellemi közösség is.

A rovargyűjtés, különösen a fénycsapdázás elméleti és gyakorlati kérdéseinek vizsgálata lassan fél évszázada áll a Nowinszky László és Puskás János vezette kutatócsoport tevékenysége középpontjában. Az elmúlt évtizedekben megjelent publikációik, tanulmányköteteik a környezeti tényezők szerepét vizsgálták a fénycsapdás gyűjtés hatékonyságára. [Lásd e folyóirat korábbi könyvismertetéseit: *Vasi Szemle* 49(4): 612–613., 1995, 53(1): 146–148., 1999, 58(3): 381–382., 2004, 63(3): 363–364., 2009.] A fénycsapda mind a mezőgazdasági, mind az erdészeti gyakorlatban az egyik leghatékonyabb, legkönnyebben kezelhető gyűjtőeszköz a kártevő rovarfajok, különösen az éjjel aktív lepkék népszerűségmögébe nyomon követésére. A kutatócsoport vizsgálatainak alapvető célja minél több élettelen környezeti tényező fogást módosító szerepének felderítése volt, amelyek így lehetőséget nyújtanak a fénycsapdázási eredmények korrekciójára.

A növényvédelmi gyakorlatban egyre nagyobb teret kapó gyűjtési (és védekezési) mód a feromoncsapdák használata. A feromonok, vagy szexuális csalogató-anyagok a rovarok nőtényei által kibocsátott illatanyagok, amelyek vonzó hatást gyakorolnak a hímekre. A legegyszerűbben fogalmazva, a rovarok hím példányai a levegőben terjedő, kizárólag az adott fajra jellemző összetételű feromon segítségével találják meg a nőtényeket.

Az első kötet szerzői a korábban már bevált módszerek alkalmazásával vizsgálták a környezeti tényezők hatását a feromoncsapdák fogási hatékonyságára. A kötet tanulmányai azonban jóval többek ennél: a témában megjelent publikációk kritikai értékelése és a saját, hazai vizsgálatok eredményei nyomán született szintézis nagy jelentőségű a növényvédelmi szakirodalomban.

A kötet tizenegy tanulmánya számos szempontból járja körbe a kérdést. A vezető írás szerzői a csapdatípusokat, azok felépítését és üzemeltetési gyakorlatát vizsgálták öt molylepke faj gyűjtési adatait elemezve. Világossá vált, hogy a csapdákból elhelyezett illatanyag-kapszula cserélési gyakorisága jelentős hatást gyakorol a fogás eredményességére. A következő öt tanulmány a naptevékenységgel összefüggésben vizsgálta a fogást. Kiderült, hogy az erőteljes naptevékenység általában csökkentette a csapda fogási hatékonyságát. Ezek fényében már nem lehet meglepő, hogy a Napból érkező UV-B sugárzás, a tropopauza – az alsó és a felső légtömegeket elválasztó légréteg – elhelyez-

kedési magassága, a levegő ózontartalmának változása is hatással van a fogásra, de ugyanígy említhetjük a Hold fényének polarizáltságát, az időjárási helyzeteket és a levegő szennyezettségének a mértékét is. Bár az eredmények úttörő jellegűek, a szakemberek számára már ebben a kutatási stádiumban is megfontolandó következtetéseket közvetítenek.

Jogosan fogalmazódik meg azonban a kérdés, hogy mit üzen a kötet a laikus olvasónak? Elsőként azt a közhelynek tűnő megállapítást, hogy mennyire nem ismerjük a körülöttünk előforduló élőlényeket, még a gyakori, közönséges fajok életmódját sem. Már önmagában ez a tény is további vizsgálatokra kell, hogy sarkalljon bennünket, hiszen mindenki szeretné megismerni azokat, akikkel együtt él – még ha a lakótársak a rovarok közül kerülnek is ki. A másik üzenet a földi élet sokféleségére irányítja rá a figyelmet. Arra, hogy a rovarvilág faji szinten megjelenő sokfélesége mögött a viselkedési mintázatok hihetetlen sokfélesége rejtőzik, amelyet számos eszközzel tudunk vizsgálni. Ezek egyike a feromoncsapda gyűjtési hatékonyságának elemzése. A sokféleség egyik alig ismert arcára csodálkozhatunk rá a tanulmányokból.

A második kötet tanulmányait az ünnep fűzi egybe: Nowinszky László és Mészáros Zoltán professzorok 80. születésnapja. Lehet, hogy Mészáros Zoltánt kevesen ismerik Szombathelyen, de a hazai rovar-tani kutatásokban jártasak ismerősként köszönhetik: generációknak oktatott rovar-tant a Kertészeti és Élelmiszeripari Egyetemen, és tudományos eredményei átszövik a hazai növényvédelmi szakirodalmat.

A kötet titkolt meglepetés volt a két ünnepelt számára: pályatársak, egykori tanítványok, kollégák tisztelegtek tanulmányaikkal. Éppen az a sokszínűség adja a kötet másik értékét. Az írások nem szigorúan egy téma köré csoportosulnak, hanem az egyes szerzők kutatási irányainak megfelelően széles spektrumot tárnak elénk: faunisztikai, növényvédelmi, ampelológiai, ökológiai, matematikai és tudománytörténeti publikációk sorakoznak egymás után, összesen 22 tanulmány, biztonságául annak, hogy az ünnepeltek életműve, az általuk átfogott kutatási témák is hasonló sokszínűséggel dicselkedhetnek. Mindez rávilágít arra is, hogy hosszú pályafutásuk alatt munkatársak tucatjaival dolgozhattak együtt, amiben az ünnepeltek emberi nagysága is tapintható.

Vannak emberek, akiken nem fog az idő, akiket testi valójukban, szellemükben ugyanolyan-nak látunk, mint mikor megismertük őket. Különösen így vagyunk azokkal, akik kollégaként, barátként életünk részeivé váltak, akikkel egy megkezdett beszélgetést hónapok múltával is folytatni tudunk. Sajnos, egyre kevesebben vannak, részint az embert is elszólító elmúlás, részint napjaink rohanó, az emberi kapcsolatokat is szétziláló viszonyai miatt.

Megtiszteltetés volt számomra, hogy az említett kötetben két olyan kollégát, barátot köszönhettem, akikre nemcsak megbecsüléssel, de szeretettel is gondolok, valahányszor eszembe jutnak. Hogy miért? A magyarázatot személyiségük egyik fontos vonásában találhatjuk: szavaikból, írásaikból és tetteikből sugárzik, hogy ízig-vérig szellemi emberek, akiket nem fertőzött meg a „ki nem érlelt gondolat” mótelye. Gondolkodó, manipulálhatatlan, önmaga értékiteleiben rendületlenül bizó ember benyomását keltették bennem már az első találkozás pillanatában.

Tudományos kutatásaik mellett mindketten hosszú évek szisztematikusan munkáját szentelték annak, hogy érdemi változás történjen az oktatók tudományos tevékenységében. Meggyőződésük, hogy az oktatás színvonalának emelése csak elismert kutatómunkával alapozható meg, a felsőoktatás és a tudományos kutatás nem lehetnek egymástól függetlenek, és nem opcionális lehetőségek. Nemcsak saját intézményükre tekintettek szívügyükként, de az egész magyar tanítóképzést és kertészeti mérnökképzést szolgálták.

Öröm számomra, hogy Nowinszky Lászlóval Szombathelyen, a főiskola, majd az egyetem falai között, Mészáros Zoltánnal pedig a Magyar Rovartani Társaságban dolgozhatom együtt. Örülök, hogy ma is életem részét jelentik, és bármikor számíthatok bölcs, megfontolt tanácsaikra, javaslaikra és emberségük a nehéz élethelyzetekben is támaszt nyújthat.

Virg Károly